

ERNST VON KNORRE – KOIDULA- AEGNE KLAVERIÕPETAJA TARTUST

AIME KARM

Alustaksin oma artiklit Heino Elleri teise abikaasa Ellu Elleri kirjaga meie pianistliku kultuuri uurijale ja klaveripedagoogile Virve Lippusele (1926–1990) 1982. aastal. Ellu Eller (1908–1997) elas aastail 1919–1940 Tartus, õppis eraviisiliselt klaverit Heino Elleri esimese abikaasa, pianist Anna Elleri juures ja oli innukas kontserdikülastaja. Oma kirjas maalib ta meeleoluka pildi kunagisest baltisaksahõngulisest Tartust (tol ajal Dorpat) ja siin tegutsenud muusikaõpetajast Ernst von Knorrest.

26. XII 82

Lp. V. Lippus

Ei tea, kas Teie huvi Tartu klaveriõpetajate vastu veel kestab. Olgu, kuidas on, tahan Teile ühe jutu vanast Tartust rääkida, mis ulatub üsna kaugemale. Nimelt hakkasin lugema K. Leichteriga raamatut „Valik artikleid”. Lk. 142 algab seal kirjutis „Koidula ja kunst”¹. Oma hämmastuseks leidsin lk. 143, et Tartu muusikaõpetaja Ernst von Knorre töötas Tartus klaveriõpetajana juba 1862. aastast. Koidula kirjutab omastele, et onu pool on hea pianiino, kus nüüd iga päev käib harjutamas muusikaõpetaja Knorre. Nii Aurora Semper kui ka mina oleme tema juures õppinud, A. S. mõneti varem, mina alles 1918. aasta algusest peale. Õieti mitte kohe tema juures, vaid alguses tema tütre Helene von Knorre juures. Kui algõpetus käes, andis ta õpilase isale üle. See isa oli juba 1918. aastal raugaealine vanahärra, hõbedase juuksepahmakuga ja roosade põs-

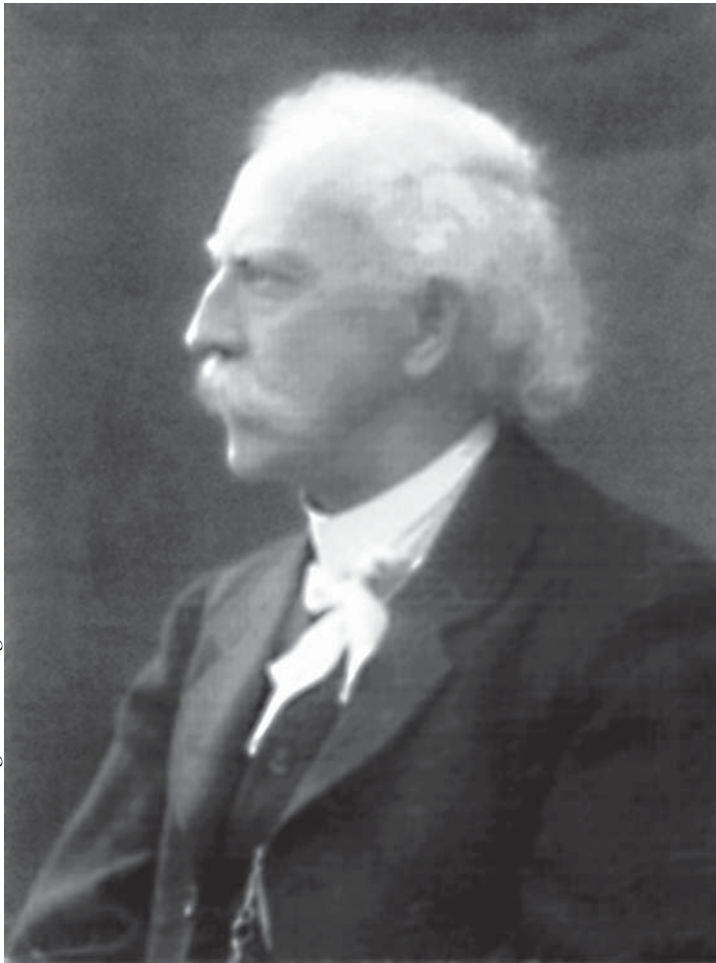
kedega. Nagu jõuluvana. Miks ma just nende Knorrede juurde sattusin, ei tea. Võib-olla arvas ema, et üks „von” teeb lapse muusikaalsemaks, kui ta seda tegelikult on? Paljudel puudus usk eestlase võimetesse. Tulime Venemaalt ja emal polnud mingit ülevaadet sellest, mis toimus kodumaal, eriti tol segasel ajal. Isa oli jäänud kaugemale.

Knorred elasid Tiigi tänaval, kus üldse elas palju sakslasi, väikelinna romantilist elu aedadest ümbritsetud puumajades. Ka Koidula isa maja asus sealsamas, samal poolel, kus elasid Knorred.

Nende maja (üüritud?) asus Tiigi ja Tähe tänava nurgal, seal, kus praegu algab uus raamatukogu. Nende maja asus õieti õue peal sissekäiguga Tiigi tänava poolt. Suur veranda viis ilusasse aeda. Verandaga ühendatud tiibklaveriga saalis andis tunde vanahärra ise. Tütre tuba pianiinoga asus teisel korrusel.

Kui hoolitsetud kõik oli, kui palju aedu oli Tartus ja kui palju lilli kasvas neis aedades, verandadel, akendel. Sakslane armastab hubasust. Kui eestlaste olmekultuur hakkas tõusma, oli see teistlaadne, rohkem avatud mõjudele Läänest, vähem endasse sulgunud. Oli ju nii, et eestlane tahtis edasi jõuda, areneda, baltisakslane aga oma endisesse seisusesse jääda, säilitada endiseid aegu. Nii ta siis rippus vana küljes ja nende korterid olid nagu muuseumid, seda eriti vanadaamid.

See kõik lagunes, kuid minuealised on veel kõike neid riismeid üle elanud. „Antiikne” mööbel aga oli ka hiljem eestlaste juures moes ja on praegugi pop.

Tartus
tegutsenud
klaveriõpetaja
Ernst Leopold
von Knorre
(1839 – 1928).

Et see Ernst von Knorre oli Koidula-aegne, siis peatus muusika areng tema jaoks enne Wagnerit. Ta vihkas Wagnerit ja ironiseeris Ljadovit, Glazunovi, eriti Skrjabinit. Ka Bachist ta ei hoolinud ja Bachi-eelseid heliloojaid ei mängitud üldse. Ta eelistas Beethovenit, Liszti, Chopini, Schumanni... Mängisime neljal käel Beethoveni, Haydni kvartette, triosid, isegi sümfooniaid. Õppisin klassikat armastama. Ainult tehnikat ta ei osanud õpilastele anda. Aga kaugele sa jõuad „s tšuvstvom, bez tehniki“.

Hiljem kolisid Knorred praegusesse Heidemanni (Pepleri) tänavasse, mitte kaugele raudteejaamast. Sinna see Knorre surigi. Kuid minul oli siis kontakt nendega katkenud.

Kui ma seda kõike Teile peaaegu legendina pajatan, siis õieti sellepärast, et Leichteril kirjutises on märgitud „Ernst von Knorre kohta vt. „Inland“ 1862, nr 5, vg. 73, 74“.

Kus asuvad „Inlandi“ numbrid ja kuidas oleks võimalik saada see lõik Knorre kohta? Kes kirjutaks mulle selle välja või teeks koopia? Leichteril on kindlasti ainult mäрге olemas ja mitte tekst. Mina aga olen alati tahtnud teada, kelle juures see Knorre õppis ja mis ta endast kujutas.

Kui jõulude ajal kõndisid mööda Tiigi (ka Veski, Kastani) tänavat, siis paistis neist madalatest majadest jõulupilte nagu neid pildiraamatutes näha võib, eriti kui lund oli palju. Kõnniteedel oli rada puhastatud ja liivatatud, iga maja korstnast tõusis suits ja

tänavad lõhmasid vürtside järele. Kostis laul, särasid puud. Küpsetati ja keedeti tavapäraselt ülearu ja juba esimesel pühal oli võimatu külla minnes veel midagi süüa. Need külas-käigud olid tavaliselt hirmus igavad, hea veel kui pererahva tütreid mängima või laulma ei pandud! Polnud raadiot, polnud televiisorit.

Aga paljud mängisid päris hästi ja siis oli elamus suur, suurem kui nüüd, kus võib masina hommikul käima panna ja vastu hommikut kinni klõpsutada. Ma ei põe nostalgiat ja mulle meeldib kaasaeg rohkem, aga mingil määral oli möödunud aeg pildina väga meelde jääv. Vaikust oli ja kõigil oli aega.

Soovin Teile kõike head uueks aastaks, tervist ja töölust!

E. Eller

Vastuseks Ellu Elleri kirjale saadab Virve Lippus talle 26. jaanuaril 1983 koopia „Inlandis“ ilmunud saksakeelsest kirjutisest Ernst von Knorre kontserdi kohta. Kontserti tervitatakse kui hooaja avakontserti. Kirjeldatakse ka Knorre õpinguid – ta oli olnud siinmail tuntud klaverivirtuoosi Theodor Steini õpilane ja end hiljem viis aastat Brüsselis ja Pariisis täiendanud. Artiklis avaldatakse pooldavat suhtumist sellesse, et ta end Tartus „sisse seaks“. Knorre mängu kohta öeldakse, et see on puhas ja täpne ning täis graatsiat; *piano* oli eeskujulik ja kaskaadid hästi teostatud. Vajakajäämised *forte*'s võisid olla tingitud instrumendist, mis avara saali jaoks nõrgaks jäi. Kuna Knorre oli tol ajal vaid kahekümne kahe aastane, nähti tema „kaunile talendile“ arenguruumi.

„Inlandi“ numbris 3. veebruarist 1862 teatatakse, et Ernst von Knorre kontsert toimus ka Viljandis.

Pikka aega Tartus elanud ja tegutsenud Ernst von Knorre pidi olema tunnustatud pedagoog. Tema juurde suunas ka Karl August Hermann oma noore õpilase Miina Hermann (Härma) kla-

veritunde võtma, sest „klaverimängus ei olnud papa Hermannil oma õpilasele midagi juurde anda“². Samas loeme veel, et „Miina Härmal oli Peterburi konservatooriumi sisseastumisel juba küllaltki tugev pianistlik alus, mispärast tema edusammud ka orelimängus olid üsna kiired ning tähelepandavad“³. Lugupidavalt suhtus oma klaveriõpetajasse ka kunagine Tartu Ülikooli usuteaduse professor Siegfried-Johannes Aaslava, kelle fotoalbumi esileheküljelt on pärit Ernst von Knorre ja tema tütre Helene von Knorre fotod.

Ernst von Knorre on pärit põlisest baltisaksa suguvõsast. Geiu Rohtla uurimusest Tartu varasema muusikaelu kohta⁴ võib lugeda, et üksteise järel tulid Saksamaalt, Magdeburgi lähedalt, Tartu Jaani kiriku organistideks vennad von Knorred. Neist esimene, Johann (Karl) Friedrich David von Knorre tuli Tartusse 1786. aastal ning tegutses siin organisti ja tütarlastekooli õpetajana kuni 1790. aastani. Tema vend Ernst Christoph Friedrich von Knorre saabus Tartusse ja võttis ameti üle 1790. aastal. Ernst Christoph von Knorre mängis orelit Jaani kirikus kakskümmend aastat, kuni oma surmani. Ta huvitus ka täppisteadustest, korraldas Tartus astronoomilisi vaatlusi ning määrati 1802. aastal ülikooli observaatoriks ja 1808. aastal matemaatika õppejõuks. Suguvõsast on välja kasvanud teisigi täppisteadlasi ja miks mitte ka muusikuid, nagu meil Tartus tegutsenud klaveriõpetaja Ernst von Knorre.

Tartu Ülikooli Teadusraamatukogus leiduvast dr Georg Friedrich von Knorre koostatud sugupuust⁵ võib leida selle kohta kinnitust. Sugupuust ilmneb klaveriõpetaja Ernst von Knorre põlvnemine siinse suguvõsa kuulsast, mitmeti tähelepanuväärsest esivanemast Ernst Christoph Friedrich von Knorrest (1759–1810), kes tuli siia Magdeburgist oma venna järglasena Jaani kiriku or-

Fotokoopia Geraais' miniatuurist.

Ernst Christoph Friedrich von Knorre (1759–1810) oli Tartu Jaani kiriku organist, Tartu Ülikooli astronoom-observaator ja matemaatika lektor.

ganistik ja keda käsitletakse juba kohaliku baltlasena. Astronoomiahuvilisena mõõtis ta esimesena Tartu ja mõnede teiste asulate geograafilist laiust. Tööle astronoom-observaatorina lisandus Tartu Ülikoolis varsti ka matemaatika lektori töö.

Ernst Christoph Friedrich von Knorre teeneks võib pidada ka kaasaitamist 1802. aastal Tartu Ülikooli juurde asuta-

tud joonistuskooli edukusele. Tõenäoliselt kutsuti tema soovitusel joonistuskooli õppejõuks ja juhatajaks Knorre abikaasa Sophie Senffi vend, maalikunstnik ja graafik Karl August Senff (1770–1838), kelle mõjul kujunes Tartu Baltimaade XIX sajandi silmapaistvaks kunstikeskuseks.

Et Tartu Ülikoolil oli XIX sajandi Venemaa ülikoolide seas hea tase ja kõrge

maine nii täppisteaduste kui humanitaarainete alal, siis õppis siin ka Knorrede suguvõsa liikmeid mitmetel aladel, andes silmapaistvaid järeltulijaid, eriti just täppisteadlaste liinis. Nimelt on astronoomina kuulsaks saanud Ernst Christoph Friedrich von Knorre poeg Carl Friedrich Knorre (1801 – 1883), kes õppis Tartus ja siirdus siit Nikolajevi mereobservatooriumi juhatajaks. Temast kasvas välja Knorrede nn Nikolajevi liin⁶.

Kaks vanemat poega, kes õppisid samuti Tartus, siirdusid Pärnusse, Theodor (1806 – 1846) õpetajaks Pärnu Kreiskooli, Adolph (1799 – 1873) Pärnu linnaarstiks; sel ametikohal oli ta ligi viiskümmend aastat (1823 – 1873), kuni oma surmani.

Adolph von Knorre abiellus Pärnu kaupmehe tütre Julie von Harderiga (1801 – 1873) ja seda perekonda peetakse Knorrede Pärnu liini aluseks. Lasterikkast perekonnast tuli arste, kaupmehi, ametnikke, kuid meile on kõige olulisem fakt, et Adolphi kaks poega olid muusikud. Üks nendest, Aleksander von Knorre (1830 – 1869), oli Tartus ajalugu õppinud, ent tegutses Tallinnas muusikaõpetajana. Tema klaveriõpetajast tütar Magda oli klaveriprofessor Sigrid Hörshelmann-Antropoffi esimesi õpetajaid.

Teine poeg Ernst Leopold von Knorre (1. IV 1839 – 6. X 1928) ongi meile huvi pakkuv, pikka aega Tartus tegutsenud klaveriõpetaja, kellest kõneleb Ellu Eller oma kirjas.

Ernst von Knorre elukäik algas Pärnus 1839. aastal. Pärast kooli lõpetamist pühendus ta muusikale, läks kaheksateistkümnenda-aastaselt Brüsselisse, kus õppis professorite Damcke ja Duponti juures, hiljem veel kaks aastat Pariisis. Tartusse asus ta 1862. aastal ning jäi sellele linnale truuks elu lõpuni. Ühe aasta, 1891 – 1892 oli ta Pensa muusikakooli direktor. Pakutavast professorist

Moskva konservatooriumis Ernst von Knorre loobus.

Ta elas väga kõrge vanuseni, ligi üheksakümneks. „Dorpater Zeitung“ 8. oktoobril 1928 ilmunud järelehüüdes⁷ öeldakse, et von Knorre oli väga hinnatud klaveripedagoog, kiidetakse tema õpetamismeetodit ja tema enda mängu laulvust ja ilusat lööki. Öeldakse, et inimesena oli ta õiglase ja austusväärse iseloomuga ning suhtus elu lõpuni sooja huviga meie maa saatusesse ja saavutustesse.

Knorrede suguvõsa edasine saatus kujunes vastavalt ajaloo käigule. Suur osa mitmete elualade esindajaid jäi Venemaale, baltisakslasi tabas ümberasujate saatus, Nikolajevi liini Knorrede astronoomidest teadlasi pöördus tagasi Lääne-Euroopasse, Berliini.

Igatahes on Ellu Elleri noorpõlvemälestused juhtinud meid siinmail üle sajandi kultuurilooliselt märkimisväärselt tegutsenud von Knorrede sugukonna jälgedele.

Kommentaariid:

¹ Karl Leichter. Valik artikleid. „Eesti Raamat“, Tallinn, 1982.

² Artur Vahter. Miina Härma. Tallinn, 1971, lk 19.

³ Sealsamas, lk 23.

⁴ Geiu Rohtla. Tartu muusikaelust 1789 – 1802. Valgeid laike eesti muusikaloost. „Eesti Muusikaakadeemia Toimetised“ 5. Tallinn, 2000, lk 22 – 24.

⁵ Dr. Georg von Knorre: Stamm von Knorre und Knorre Neuholdensleben – Livland – Russland – Berlin. Berlin 1938, Heft 4 der Knorr-Sammlung.

⁶ Tartu Ülikooli ajalugu II, 1982, Teaduse areng XIX sajandil. Täppisteadused. Lk 202 – 228.

⁷ „Dorpater Zeitung“ 8. X 1928, nr 231 (Montag).